

Radanje socijalnog katolicizma u Katoličkoj Crkvi u Hrvata

Uvod

U gotovo svim razdobljima povijesti i u svim područjima društvenoga života, poglavito u onim dinamičnijim, turbulentnijim i burnijim susrećemo se s nekim pokretom ili pokretima kao glavnim nositeljima društvenih i(li) povijesnih zbivanja. Bilo je tako i s radničkim, socijalnim pokretom od njegova nastanka u zemljama Zapadne Europe, zemljama u kojima je već ranije izvedene industrijska revolucija.

Pokret (po-kret!) već etimološki označava neko društveno ili vjerničko kretanje, tijek, gibanje, dinamiku, previranje. Pokreti se “ne osnivaju”, ne nastaju voljom hijerarhije ili vlasti niti su plod filozofsko-teoloških refleksija ili spekulacija. Oni se, naime, “rađaju” spontano, “nastaju” iz “baze” kao življeni odgovor na određene društvene, socijalne, vjerske, kulturne i/ili ideološke izazove svojega vremena. U nastajanju nekog pokreta ključnu ulogu obično ima (karizmatski) vođa, (leader), ili inicijalna grupa ljudi. Kada je riječ o HKP ključna osoba cjelovitoga pokreta, bez ikakove sumnje, bio je krčki biskup Antun Mahnić. On i (inicijalna) grupa ljudi oko njega bila je pokretačem i organizatorom ne samo početnoga gibanja, nego su i snažno utjecali na njegovo daljnje ustrojavanje i djelatnost. Pripadnici pokreta, zbog socioreligijskih i povijesnokulturnih izazova svoga vremena, što je i razlogom njihova nastajanja, uvijek tendiraju određenim strukturnim promjenama. Izazova pak hrvatskim vjernicima, katolicima na kraju XIX. i početkom XX. st. nipošto nije nedostajalo. I to kako na društvenom, socijalnm planu tako i u prostorima Crkve.

U širem društvenom kontekstu samo taksativno spomenimo snažan prodor prosvjetiteljstva, modernizma, sekularizma, liberalizma, ekstremnu klasnu zaoštrenost između malobrojnog sloja kapitalista i ogromne većine osiromašenog seljaštva preko noći pretvorenog u radništvo (proletarijat) i, prvi put u povijesti, organizirani i nasrtljivi kolektivni ideologizirani a(nti)teizam. U Crkvi, pak, nakon nestajanja papinske države, dramatičnih raslojavanja i raspada feudalnog društvenoga sustava, pokušaja restauriranja staroga, strogog zauzimanja obranaškog stava prema modernome svijetu koji se rađao i

osudama njegovih zabluda (*Quanta cura, Syllabus*), dolazi do otvaranja svijetu, pokušaja ublažavanja ekstremnih socijalnih problema koji se sve više nameću.

U onodobnim društvima Europe dolazi do otvorenih sukoba između kršćanskih vjerničkih shvaćanja i arogantnog, antikršćanskog laicizma (*Theologia naturalis, religio laica!*), između tradicionalnog katoličkog učenja i samosvjesnog, poletnog i intolerantnog građanstva. Žestoko se sukobljavaju dvije oštro suprotstavljene kulture: tradicionalno društvo i antitradicionalni modernizam.¹ Nakon što se je građanski sloj uvelike udaljio od Crkve (građanski je sloj i nositelj glavnih ideologijskih stremljenja protucrkveng liberalizma), prijeti opasnost da dođe i do masovne apostazije radništva.

I.

Prva socijalna enciklika Lava XIII. (1891.) - po riječima Pija XI. *Magna Charta* - socijalnog nauka Crkve, je sinteza crkvenoga iskustva, djelovanja i diskusija oko socijalnog, odnosno radničkoga pitanja. Također, za vrijeme pontifikata Lava XIII. došlo

¹ Taj je sukob, prisjetimo se, započeo *dekristijanizacijom tradicionalno kršćanskih društava i desakralizacijom* modernoga društva, prosvjetiteljstvom i Francuskom građanskom revolucijom, te osudama takvoga društva od Crkve. Do desakralizacije društva dovelo je ipak *kultno vjerovanje u čovjekovu autonomnost (od transcendentnoga)*, "punoljetnost" i vjerovanje u znanstveno-tehnički linearni progres. Francuski sociolog É. Poulat drži da je oštra politička suprotstavljenost, odnosno dihotomna podjela između tradicionalno kršćanskog društva i antitradicijskog modernističkog liberalnog građanstva izmišljotina liberalne ideologije, a ne zbiljsko stanje stvari u društvu. (Émile POULAT, *Église contre bourgeoisie*, Paris, 1977.,179). Glede nastanka modernoga društva mišljenja stručnjaka se uvelike razlikuju. U svakom slučaju riječ je o prijelazu iz Srednjega vijeka u novi, moderni. Neki drže da je moderno društvo nastalo negdje na razmeđu XII. i XVII. st. Taj se prijelaz iz srednjovjekovne Europe u *moderno* razdoblje može posve različito odrediti, već prema vidu koji se u novom vijeku akceptira. Ako se, primjerice, kao polazište uzme prodor "moderne", individualne religioznosti ("devotio moderna"!), onda početke treba tražiti vrlo rano -- XIV. st. Ako se pak kao kriterij uzme struktura društva, rušenje feudalnog crkvenog ustroja i feudalne društvene paradigme, tek bi se francuska građanska revolucija mogla smatrati prekretnicom. Uzmeli se kao kriterij europska ekspanzionistička politička dominacija, onda su otkrića novih kontinenata i novih prekoceanskih zemalja bila ona koja su bila ključna za nestajanje srednjovjekovnoga društva i nastanak novoga. To je ujedno i početak prosvjetiteljstva (u širem smislu riječi) koje znači nešto posve novo u europskoj povijesti. U filozofiji dominira pozitivizam i evolucionizam, u religiji *dekristijanizacija i sekularizacija*, u društvenoj zbilji individualna sloboda i ljudska prava , a u politici parlamentarizam i pojava stranaka, u gospodarstvu slobodno tržište i nagli rast tehnološkog ustroja, a u umjetnosti avangardizam i prekid s tradicijom. To je ujedno i vrijeme nastanka prvih nacionalnih država na tlu Europe. Nastajanje modernog društva (modernizacija) je složen i cjelovit proces čitavog niza međusobno povezanih različitih društvenih promijena (industrijalizacija, urbanizacija, radničko pitanje, migracije, društvena diferencijacija, profesionalizacija, fragmentacija, ...!). Sve te globalne promijene vode prijelazu iz staroga tradicionalnoga društva u moderno društvo.

je do formiranja “*katolicizma*” “kao posebnih skupina u društvu koje se sve više sekulariziralo. Vjernici su dobili nov osjećaj nutarnje sigurnosti u društvu u kojem su živjeli. Nastali su katolički pokreti, koji su ispočetka imali za cilj obranu vjere i Crkve, a zatim su razvijali socijalno djelovanje među seljacima i radnicima. Povijest Katoličke Crkve tog razdoblja dobrim se dijelom podudarala s poviješću katoličkih organizacija novoga doba. Po okončanju Kulturkampf u Njemačkoj je postala klasna zemlja katoličkog organiziranog života, s nadaleko poznatom ustanovom Volksverein für das Katholische Deutschland.”² Glede prigovora da je enciklika *Rerum novarum* nastala 43 godine nakon Marxovog Manifesta komunističke partije, kad se radništvo već udaljilo od Crkve, treba istaknuti činjenicu da to nipošto nije i početak praktičnog, zauzetog djelovanja Crkve na konkretnom rješavanju radničkih, odnosno socijalnih problema: Ketteler, Kolping, Vogelsang, Konferencije sv. Vinka Paulskog... Treba se, međutim, prisjetiti i antikršćanskog značaja ondašnjega radničkoga pokreta. U opravdanim radničkim traženjima katolici su ponekad, zbog prirodnog konzervativizma, vidjeli samo protuvjerske i rušilačke prijetnje. Katolici “zbog niza inhibicija nisu znali pomiriti mirnu i revolucionarnu poziciju u borbi za radnička prava”.³ To je pak vješto koristio marksizam deklarirajući se predstavnikom legitimnih interesa potlačenih proletera i jača njihovu klasnu solidarnost i revolucionarnu svijest. Na taj je način socijalizam, a ne kršćanstvo, postao odlučujućom snagom u zauzimanju za socijalnu pravdu.). Enciklika *Rerum novarum*, zapravo, predstavlja veliki pokušaj pomirenja Katoličke Crkve i modernoga svijeta, odnosno njezin prvi veći iskorak prema modernome svijetu. Poglavitito pak prema gorućim socijalnim, odnosno radničkim problemima.

II.

U hrvatskom društvu, kao i u Crkvi u Hrvata na prijelazu iz XIX. u XX. st., zbog zakašnjelog povijesnog hoda Hrvatske u odnosu na razvijene zemlje Zapadne Europe, ti problemi tek počinju kucati na vrata. Zacijelo stoga jer su u Hrvatskoj društvene, gospodarske, socijalne i političke prilike bile različite od prilika u razvijenijim europskim društvima. Hrvatska je u to vrijeme pretežito agrarna zemlja, a hrvatski nacionalni teritorij raspolovljen između Beča i Pešte. Neki su dijelovi pod izravnim protektoratom.

² Anton BOZANIĆ, *Biskup Mahnić, pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb, 1991, 12.

³ Stipan TROGRLIĆ, *Katolički pokret u Istri 1895.-1914.*, Zagreb, 2000, 43.

Ono pak što je najbolnije pritiskalo hrvatsko nacionalno biće bila je razdvojenost Dalmacije od banske Hrvatske. U Hrvatskoj je, prema tome, prioritetan problem bio ujedinjenje i cjelovitost domovine, obrana hrvatskoga državnoga prava: tj. *nacionalno pitanje*, a ne *svjetonazorska*, ideološka ili *kulturna* konfrontiranja s liberalizmom.⁴

Ključna osoba, inicijator i ideolog Hrvatskog katoličkoga pokreta krčki biskup Antun Manić, katolički svjetonazor uzdigao je na razinu integralnog društvenog sustava. Razumije se da je tome bila podređena i spomenuta (prioritetna) ideja nacionalnog ujedinjenja. Mahnić izričito kaže: “Crkva će ravnati politikom, a ne robovati politici.”⁵

Vratimo se, međutim, nakon ovog kratkog ekskursa o hrvatskim političkim prilikama, socijalnim prilikama u vrijeme djelovanja Hrvatskog katoličkog pokreta. Već je na Prvom hrvatskom katoličkom sastanku (1900.) rad treće sekcije bio posvećen socijalnim pitanjima. Sekciji je predsjedao borac za hrvatska prava u Istri Matija Oršić, a relatorom teme bio je profesor narodne ekonomije na Zagrebačkom sveučilištu i kasnije narodni zastupnik Juraj Vrbanić.

Obrazlažući prijedlog rezolucije o socijalnom pitanju, relator je naglasio važnost tog probleme u svjetskim razmjerima, ali i konstatirao da taj problem, zbog velikog broja seljaka i malog broja radnika, u Hrvatskoj još nije tako aktualan.⁶ Kao glavne čimbenike koji generiraju socijalne probleme Vrbanić navodi nezadovoljstvo klasnom podijeljenošću društva, sve veću važnost kapitala, pretjeranu produkciju, namete i poreze, vjersku ravnodušnost, materijalizam i hedonizam. Danas bismo većinu tih čimbenika nazvali elementima potrošačkog društva. On drži da jedino prvo rješenje socijalnih tenzija sa svojim univerzalim načelima nudi vjera: ⁷ na prvom je mjestu načalo da svi budu umjereni u potrošnji, a na drugom ljubiti bližnjega kao samoga sebe. Razumje se da je i

⁴ Smiljana RENDIĆ, “Ecclesia Mater”, *Marulić* 2/1987. str. 125; Jakov JUKIĆ, “Idejna i kulturološka strujanja u javnom životu hrvatskoga naroda u razdoblju od 1918. do 1941.”, *Društvena istraživanja*, 51--52, 2001, str. 13.

⁵ Mario STRECHA, *Katoličko hrvatstvo. Počeci političkog katolicizma u banskoj Hrvatskoj*, Zagreb, 1997, str. 241.

⁶ U Hrvatskoj je u to vrijeme važnije pitanje zemljoradnika i obrtnika, drži Vrbanić, jer preko 80 % stanovništva živi i radi na selu. Zato je, po njegovu mišljenju, socijalno pitanje, zapravo pitanje obrtništva i seljaštva a ne radnika: “Ako izgubimo seljački stalež koji je rodoljuban, moralan i religiozan, izgubit ćemo našu domovinu”. Stjepan KORENIĆ, *Prvi hrva hrvatski katolički sastanak održavan u Zagrebu dne 3., 4. i 5. rujna godine 1900.*, Zagreb 1900, 168.

sam izvjestitelj svjestan činjenice da “vjerska načela mogu imati samo načelnu vrijednost u gospodarskim pitanjima”.⁸ Zato je odmah i prešao na raščlambu problema seljaštva jer se ono nalazilo u središtu zanimanja “socijalnog pitanja”. Naime, dok je u razvijenom dijelu Europe sva pozornost socijalnog pitanja usmjerena na radništvo i njegove probleme, u Hrvatskoj se ta pozornost usredotočuje na seljake i obrtnike. To je, ujedno, najbolje svjedočanstvo o zaostajanju hoda Hrvatske za industrijaliziranim zemljama.

Budući da je seljaštvo a ne radništvo bilo jedno od najvažnijih problema *socijalnog pitanja*, Vrbanić predlaže da se promijene postojeći zakon o nasljeđivanju zemljišta, jer se njime omogućava pretjerana parcelizacija zemljišta. Stoga bi zakonom trebalo onemogućiti pretjerano usitnjavanje seljačkih imanja i utemeljiti, po primjeru vrlo uspješne njemačke “*Reiffeisenbank*”, specijalne kreditne ustanove za poljodjelstvo.

Nakon Vrbanićevog uvodne rasprave narodni zastupnik Grgo Tuškan za nemogućnost rješavanja socijalnog pitanje optužio je Židove i pravoslavne. On kaže da se u Hrvatskoj prije svake važnije odluke pita: “Što će reći Židovi?” i “što će reći pravoslavni?”, a da se pritom nikad ne pita “što će reći katolici?”⁹ U debati je također spomenuta i opasnost od slobodnoga zidarstva. Ivan Barbić je nastojao ublažiti oštar i polemičan ton protužidovskog napadaja. U radu sekcije sudjelova je i poznati arheolog Don Frane Bulić.

Gleda radništva, kojemu je posvećena četvrta točka rezolucije, predlagajući ističu potrebu da se majke obitelji posvete odgoju djece i kućanskim poslovima, potrebu da se radnicima osiguraju udobni, jeftiniji i zdravi stanovi, zdravstveno osiguranje i zaštita od povreda na radu, ograničenje maloljetničkoga rada, utvrđivanju pravila o prekovremenom radu, radničkih fondova za vrijeme nezaposlenosti, uspostavljanje za život dostojnih minimalnih plaća i jačanju moralne svijesti radnika i njihovo odvrćanje od alkoholizma i neurednog života. Kao tipičan primjer svijesti katolicizma u Hrvatskoj početkom XX. st. i pečata vremena u kojemu je rezolucija nastala spomenimo da se u njoj preporuča

⁷ Još je 1848. Wilhelm von Ketteler govorio: “Budućnost će pokazati da će Katolička crkva i jedino ona konačno riješiti socijalno pitanje; država može poduzimati mjere kakve god želi, ona za to nema snage” Auguste FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, Zagreb, 1970, 295.

⁸ Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička Crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.*, Zagreb 1994, 172.

⁹ Stjepan KORENIĆ, *nav. dj.*, 279.

“odijeliti radnice od radnika, napose u tvornicama”.¹⁰ Ostatak rasprave bio je posvećen seljaštvu. Predloženo je osnivanje saveza kooperativa za beskamratne zajmove seljacima te savez hrvatskih poljodjelaca s ciljem promicanja, branjenja i zastupanja interesa seljaka i zemljoradnika.

U zaključku rezolucije ističe se niz socijalnih prijedloga, preporuka i zahtjeva:

1. Hrvatski katolici okupljeni na Prvom hrvatskom katoličkom kongresu priznaju da takozvano socijalno pitanje u Hrvatskoj još nije tako akutno kao drugdje, ali smatraju da se mora bdjeti kako se ne bi ostvarilo tako zaoštavanje; napose izjavljuju da je dužnost Crkve, države i pojedinaca rad na očuvanju sklada među društvenim klasama i, ako bi se pojavile nesuglasice, da se smire.

U skladu s uzvišenim kršćanskim naukom, a napose s naukom koji ispovijeda Katolička crkva, i osobito oslanjajući se na encikliku Svetoga oca Lava XIII. o radničkom pitanju, hrvatski katolici smatraju da su sljedeća načela prikladna za promicanje duhovnih i dobro poznatih teških materijalnih prilika hrvatskoga naroda, i da se na taj način oduzme socijalnom problemu ona gorčina koja pojedinim narodima stvara ozbiljnu zabrinutost.

Svi oni kojima je na srcu valjano i djelotvorno rješenje socijalnog problema morali bi nadahnjivati svoju aktivnost na ovim načelima.

2. Ispravan put kojim se može uspješno riješiti socijalno pitanje naznačuje nam kršćanska vjera koja nas prije svega uči da je ova zemlja mjesto kušnje na kojemu se nitko ne može smatrati sretnim, a zatim ističe uzvišenu zapovijed: *“Ljubi svoga bližnjega kao samoga sebe!”*

Stoga je, ističe se u rezoluciji, na prvom mjestu potrebno moderirati vlastite potrebe i ne težiti za onime što je nedostižno. Osim toga, ne smije se popustiti nemoralnom rasipanju i raskoši; treba raditi i štedjeti. Napose bogatiji moraju biti prožeti istinskom i djelotvornom kršćanskom ljubavlju, oni koji dobro stoje prema siromašnima i bijednima. Jedan od glavnih zadataka društva mora biti širenje vjere i vjerskog osjećaja protiv vjerske ravnodušnosti i *materijalizma*.

Takvoj svrsi može na prvome mjestu pridonijeti obitelj utemeljena na vjerskim i, dosljedno, moralnim osjećajima, tako da ona bude solidan temelj i zdrav korijen na koji

¹⁰ Isto, 279.

će se oslanjati ljudsko društvo, i pravo rasadište ljudskoga roda po kojemu će se moći neprestano obnavljati i pomlađivati.

3. Hrvatski katolici, znajući s jedne strane, da je slavljenje nedjelje i zapovjednih blagdana propisano Božjom i crkvenom zapovijeđu, a, s druge strane uvjereni da je nepoštivanje nedjelje i blagdana kao i rad u te dane štetan za moralni i fizički život pojedinaca, te i za blagostanje društva i države, zahtijevaju potpuniji odmor nedjeljom i blagdanom u granicama mogućeg, i to ne samo za obične, manualne radnike, obrtnike i seljake nego i za novinare, vojnike i činovnike, tako da svatko može izvršiti svoje vjerske dužnosti i okrijepiti se na duhovnom i tjelesnom planu.

4. Što se pak radnika tiče, hrvatski katolici smatraju potrebnim: omogućiti majkama da se bave odgojem djece i kućanstvom, pobrinuti se da radnici mogu nabaviti stanove, zdrave, dolične i po povoljnoj cijeni, te ih poučiti o prednostima i korisnosti urednog stanovanja, odijeliti radnike od radnica, napose u tvornicama, brinuti se da ne budu dovedeni u opasnost život i zdravlje radnika u tvornicama, da radnici ne rade prekovremeno preko svojih mogućnosti, da prekovremeni rad bude posebno plaćen i ograničen. Također je potrebno ograničiti, a prema potrebi i zabraniti rad maloljetnika i, ako je to potrebno iz moralnih i zdravstvenih razloga, rad žena.

Pobrinuti se da država, uz pomoć poslodavaca, ostvari takvo socijalno ustrojstvo u kojemu će radnici u slučaju bolesti, invalidnosti i starosti moći pristojno živjeti i ne biti prepušteni pukom milosrđu drugih. Štoviše treba omogućiti da i sami radnici osnuju kase uzajamne pomoći iz kojih će pod određenim uvjetima, uz uvjet da zaposleni radnici plaćaju doprinose, davati materijalnu potporu nezaposlenim radnicima.

U rezoluciji se također ističe da treba urediti plaće radnika tako da radnik bude u stanju dolično uzdržavati sebe i svoju obitelj (obiteljska plaća!). Nadalje, u rezoluciji se traži da pitanje određenja minimalne nadnice, kao i mogući nesporazumi oko sklapanja ugovora o radu, treba da bude povjereno posebnim povjerenstvima sastavljenim od poslodavaca i radnika

Na kraju četvrte točke rezolucije posvećene radništvu ističe se potreba za edukacijom radnika u vjersko-moralnom smislu. Odvrćati ih, gdje je potrebno, od pretjeranog uživanja alkohola i od neurednog života, poticati ih na čitanje dobrih knjiga kako bi se u slobodno vrijeme i u krugu vlastite obitelji kulturno uzdizali.

5. Jedna od glavnih briga društva i države mora biti potpora i napredak “srednjega stališa”, vezivnoga tkiva svakoga društva na kojem počiva država. Izrijeком se kaže “da su one države bile su i bit će najsretnije, koje se mogu pohvaliti jakim, mnogobrojnim srednjim stališem, na kom sigurno počiva svaka država Srednji stališ proniknut je uvjerenjem o samostalnoj egzistenciji svojoj, za koju mu dostaju poštenje, radnja i blagoslov božji, te se u njem razvija i učvršćuje stalan i neovisan značaj”.¹¹

Što se pak obrtništva tiče, ističe se da mali obrtnici moraju biti zaštićeni od nelojalne konkurencije. Zato treba prije svega organizirati obrtništvo. Da bi se to postiglo moraju obrtnici na prvome mjestu pomoći sami sebi. U rezoluciji se ističe da budu nadasve marljivi, štedljivi, da se usavršavaju u vlastitu umijeću i da skrbe za naučnike. U tom smislu potrebno je da država ustanovi zanatske škole. Posebnu pomoć sitni obrtnici mogu dobiti od zadruga koje će kolektivno osnovati, kupujući zajedno strojeve i alat, osnovna sredstva i pribavljajući pod povoljnim uvjetima potrebne zajmove na temelju uzajamnih garancija.

6. Sa socijalnog motrišta u hrvatskoj situaciji najoštrij problem jest uređenje uvjeta života i rada naših seljaka koji čine najveći dio hrvatskog naroda i zato su najvažniji za njegovo blagostanje i napredak. Kao pripadnici “srednjeg stališa” i njegov konstitutivni element, seljaštvo ima i svoja specifična obilježja. Privrženost religiji i čvrstu ukorijenjenost u tradiciji: “Nijedan stališ ne drži se tako religije i svojih običaja, ne odolijeva raznim nepogodama, gospodarskim krizama, ratovima i revolucijama, nije tako konservativan kao što srednji ratarski, poljodjelski stališ.” Stoga je u interesu hrvatskih seljaka potrebno nastojati spriječiti pretjeranu parcelaciju obradivoga zemljišta. Da bi se to postiglo mora se: - uvesti u izvršni zakon stroga disciplina, napose što se tiče prisilne prodaje zemlje, utvrđujući, među ostalim, stalni, iako ne prevelik dio posjeda koji bi morao ostati sačuva i služiti kao temelj gospodarske egzistencije, *reformirati zakon o nasljeđivanju*, tako da se ostavština nepokretne imovine ne može parcelirati ispod zakonom određenog minimuma, nego da prijeđe na jednog nasljednika, a “ovršnim pravom” ograničiti oporezivanje seljaka kako bi mogao imati potrebna sredstva za obrađivanje zemlje. Kako bi seljak mogao dobiti povoljan zajam, valja uz pomoć države organizirati poljoprivredne kreditne ustanove koje bi, uz jamstvo njihovih članova,

¹¹ Isto, str. 279.

poslovale na bazi zadruga i solidarnosti. Na kraju se govori i o radu na edukaciji, odnosno “prosvjetljivanju” seljaka.

Kako bi se u Hrvatskoj potaknuo i požurio proces materijalnog i moralnog napretka hrvatskog poljoprivredništva, osniva se u Zagrebu Središnji odbor od devet članova sa svrhom da se, prema vlastitoj prosudbi, brine kako ostvariti prijedloge ove rezolucije. Taj odbor treba nastojati oko realizacije prijedloga rezolucije. Također treba natojati pribaviti i aktivirati sredstva koja mogu pridonijeti djelotvornom rješenju socijalnog pitanja u Hrvatskoj. I to u slučaju seljaka, obrtnika i radnika. (U taj Središnji odbor ušli su, na prijedlog Ivana Barbića, Andrija Jagetić, don Frane Ivanišević, Antun Radić, Grga Tuškan, Milan Amruš, Juraj Vrbanić, Ivan Banjavčić, dr. Lušić, Matković i Ivan Barbić). Na kraju hrvatski se katolici obraćaju poglavito svećenicima, učiteljima i drugim intelektualcima koji su u neposrednom kontaktu s narodom da ga poučavaju i vode prema kršćanskim socijalnim načelima rezolucije.

Nakon završetka Kongresa stvari su, glede socijalnog pitanja, uglavnom ostale iste. Od donesenih rezolucija malo se što realiziralo. Realizacija je bila u velikoj disproporciji s oduševljenjem, a želje s mogućnostima. Unatoč odluci da se svake godine održava takav sastanak “prvi” hrvatski katolički sastanak ostao i “posljednji”.

Ipak je poslije završetka katoličkog kongresa u Zagrebu, mala skupina katoličkih entuzijasta utemeljila dioničko društvo *Hrvatska poljodjelska banka*. Ona je svakako bila prvo ostvarenje zaključaka tog svehrvatskog sastanka.¹² Banka, koja je djelovala sve do 1939., imala je zadaću, kako ističe Katolički list, “u našem društvu zasnivati udruge po Raiffeisenovom sustavu”, jer seljak ne samo da materijalno nego i duhovno propada. Kao zadaća banke navodi se “*da temeljnom glavnicom, glavnica, što će se kod nje plodonosno ulagat i ako ureba primati u zajam, pak i dijelom čistoga dobitka unapređuje u hrvatskim zemljama kredit, privredu i gospodarenje seljačkih zemljoposjednika*”¹³. Osnivanjem Hrvatska poljodjelske banke željelo se omogućiti financiranje poljodjelske djelatnosti, odnosno seljacima omogućiti pristup investicijskim resursima. I to ne samo stoga što su oni bili najbrojniji sloj hrvatskoga društva, nego i zato jer je pristup investicijskom kapitalu bio najteži upravo njima.

¹² Jure KRIŠTO, *nav. dj.*, 183.

Hrvatski su katolički svjetovnjaci, glede socijalnog pitanja koje se pojavljivalo, ima li se u vidu vremenski kontekst, društvene okolnosti i političke (ne)prilike, vrlo dobro ukazali na žarište i glavne generatore socijalnih tenzija i problema. Nisu, međutim, mogli izraditi odgovarajuću strategiju za njihovo učinkovito rješavanje. Rasprvljajući o toj problematici, izvrstan poznavatelj stanja stvari toga razdoblja, Jure Krišto ističe začuđujuću intelektualnu zrelost tih katoličkih entuzijasta i zaključuje: “Uza svu nedostatnost, vidi se da je katolicizam već posjedovao *elemente dobrih realnih rješenja socijalnih pitanja*. Šteta što su se hrvatski katolici morali sami hrvati s tako velikim problemima, problemima za rješenje kojih jednostavno nisu imali sredstava ni mogućnosti. Umjesto da, kao drugdje, organizirano čine pritisak na državne institucije, odlučili su se rješavati probleme težina kojih nadilazi njihove snage.” Teško se, barem što se tiče rada četvrte sekcije Provog hrvatskog katoličkog kongresa o socijalnom pitanju, ne složiti s takovom ocjenom.¹⁴

III.

U Nadbiskupskom sjemeništu u Zagrebu održan je 1908. godine trodnevni “socijalni tečaj”, a onda su u HKP uglavnom prevladala politička pitanja (Rudolf Eckert, Petar Rogulja, Seniorat! ...). Nipošto se ne želi reći da je socijalno pitanje u tom periodu bilo potpunoma zanemareno, niti da politička pitanja, *sensu late*, ne mogu biti i socijalna, nego samo da, *sensu stricto*, ona to nisu. Činjenica pak da su se i Eckert i Rogulja mnogo puta susretali s najmarkantnijom osobom socijalnog katolicizma u Sloveniji Janezom Krekom i da su odlazili k njemu na tečajeve u Ljubljanu te da je on dolazio u Zagreb, govori da to pitanje nije moglo biti posve zanemareno. Janez Krek bio je najzauzetiji djelatnih na rješavanju socijalnih problema u Sloveniji i glavni pokretač katoličkog socijalnog katolicizma u Sloveniji. Uz Aleša Ušeničnika, koji je značajniji na teorijskom planu, on je imao utjecaj ne samo na Eckerta i Rogulju nego i na samog biskupa Mahnića. Mahnić je pak poticao socijalno djelovanje kako u svojoj krčkoj biskupiji tako i u čitavoj Hrvatskoj.

¹³ *Katolički list*, 52/1901., br 11, str. 1, “Osnova, tj. pravila dioničarskog društva i “Subskripciju”, na dionice”.

¹⁴ Jure KRIŠTO, *nav. dj.*, 175.

U novonastaloj državnoj tvorevini SHS, čijemu su nastajanju svoj ne mali obol pridonijeli i neki lideri HKP, hrvatski narod nije doživio ostvarenje svojih povijesnih težnji niti na političkom niti na socijalnom niti na gospodarskom planu. U katoličkim krugovima pak, poglavito nakon *evidentnog raz-očaranja* (mnogi su doista bili *očarani* ulaskom u novu državnu tvorevinu!) nerješanim političkim pitanjima vlada veliko zanimanje za socijalno pitanje. Potaknuto je, opet, objavljivanjem jedne pontifikalne *socijalne enciklike*. Radi se o enciklici "*Quadragesimo anno*", koju je o četrdesetoj obljetnici nastajanja Rerum novarum (1931.) objavio Pio XI.

U hrvatskom se društvu u tom vremenskom razdoblju na smanjenu socijalnih tenzija, socijalnoj pravdi i njezinu realiziranju vrlo zauzeto angažirala i Hrvatska seljačka stranka. Štoviše, i komunističko-marksistička partija sa svojom totalitarnom ideologijom i njezinim slatkorječivim obećanjima, pojačava svoju utopijsku propagandu o pravednom i besklasnome društvu koje će ona kao *avangarda radničke klase* realizirati. Ali posve drugačijim metodama -- *revolucijom*.

Kako bi odgovorilo rastućim socijalnim tenzijama i problemimama, društvo "Domagoj" pokreće 1933. godine, vrlo popularnu, biblioteku "*MOSK*" (*moderna socijalna knjižnica*). Knjižice MOSK-a pišu o najsuvremenijim i najvažnijim socijalnim pitanjima i problemima društva. U njima surađuju najbolji stručnjaci za ta pitanja ondašnjega vremena. I u samom motu društva "Domagoj" bilo je naglašeno socijalno usmjerenje i angažman. Moto je, naime, bio: "*Bog - Hrvatski narod - Socijalna pravda*".

Ne možemo, međutim, premda bi bilo vrlo zanimljivo, u ovom panoramskom radu ulaziti u detaljniju raščlambu socijalnog djelovanja djelatnika HKP toga vremena. Njihov djelatni angažman, zauzeti apostolat, paralelizam djelovanja, sličnosti i razlike, (Seniorat, Domagoj, Križari -- Orlovi, Katolička akcija) međusobna konfrontiranja, sumnjičenja i optužbe, (jer i toga je bilo!) ne mogu biti predmetom ovoga rada, nego ćemo samo još, koliko nam prostor dopušta, velikim koracima prijeći preko još *četiri hrvatska socijalna tjedna* održana u Zagrebu od 1932. do 1940. godine.

Prvi od njih održan je u organizaciji Središnjeg katoličkog narodnog saveza, pod pokroviteljstvom nadbiskupa Bauera, u Zagrebu od 4. do 10. prosinca 1932. U najavi održavanja tjedna kao, važnost, značenje, svrhu i razloge njegova konstituiranja organizatori ističu: "I kod nas Hrvata postoji teško socijalno pitanje, jer i kod našeg

naroda biju teška socijalna, gospodarska i moralna zla široke slojeve seljaka, radnika, malih obrtnika, činovnika itd. I mi moramo da ta pitanja temeljito proučavamo i da tražimo lijeka ranama na našem narodnom tijelu. Treba da ih proučavamo sistematski, temeljito i u cjelini, a u duhu kršćanskoga svjetovnoga nazora. Zato je i kod nas potrebna ustanova Socijalnog tjedna!

Na Socijalnom tjednu treba da se okupe naši katolični naučni radnici: sociolozi, teolozi, pravnici, filozofi i ekonomisti, te naši praktični radnici iz organizacijskog života. Teoretici treba da ispituju pojedina pitanja društvenog života kao npr. pitanje obitelji, zvanja, države, odgoja itd., s gledišta teološkog, filozofskoga, socijanoga, gospodarskoga i pravnoga. Oni treba da ustanove faktično stanje, i to nedostatke, pogreške, zablude, poroke, teškoće i pojedina zla: te da potraže uzroke i razloge toga stanja; da ispituju krive nauke i njihove rezultate; a na koncu da prikažu sliku ispravnoga stanja i prava načela, po kojima se imade ravnati pojedina društvena ustanova, te sredstva, kako će se moći provesti obnova te ustanove u kršćanskom duhu. Praktičari organizatori pak imadu da vijećaju, kako će konkretno poduzeti mjere u različitim organizacijama i ustanovama da se poluči određena svrha. Slušači na tim predavanjima i razgovorima stiču orijentaciju u svim raspravljenim pitanjima i pobudu za socijalni rad. ...

Socijalni tjedan je prema tome ustanova, na kojoj se izgrađuju kršćanska socijalna nauka u jedinstvenom pravcu i izdaju smjernice za jedinstveni katolički socijalni rad. Ta ustanova ima da služi svim katoličkim organizacijama pružajući im obilno vrelo socijalnoga znanja i odgoja, te pobuda za socijalni rad.”¹⁵

Temeljna zadaća tjedna bila je obrada triju pontifekalnih enciklika: “Quadragesimo anno”, “Casti conubii” i “Caritate Christi compulsi”, Glavna su predavanja održali dr. Milan Ivšić, dr. Juraj Šćetinac i, autor mnogih publikacija u prethodno spomenutoj biblioteci MOSK Domagojevskog društva, franjevac o. Bonifacije (Krešimir) Perović. Kao integralni djelovi tjedna u njegov su sastav ušle i dvije ankete (jedna o braku i obitelji, a druga o suvremenoj karitativnosti) i posebni tečaj za đaštvo.

Dr. Milan Ivšić u svom je predavanju “Socijalna i privredna kriza, kriza duha”, dosta tmurnim bojama orisao stanje stvari u suvremenom društvu i položaj čovjeka u

¹⁵ Stanislav VITKOVIĆ, “Suvremena socijalna gibanja u Hrvatskoj i Crkva, Povijesni presjek”, *Bogoslovska smotra*, Zagreb, LIX, 1989, 3-4, str. 289-290.

njemu “koji u svom biću sve više postaje materijalistički poganin” zainteresiran samo za materijalna dobra “obožavanje materije, vanjske sile, moći, ugleda, novca, zabave, ...” Tome, nasuprot, duhovne vrednote i “ideali čovječje kulture: požrtvornost, ljubav bližnjega, prava ljepota, duševnost kao da su u tom materijaliziranom društvu posvema izumrli.” Vrednotama materijalizma i hedonizma u suvremenom svijetu, ističe Ivšić, svoj obol prdonose “sve znanosti: medicina pravo, tehnika, biologija, filozofija, gospodarstvo. Putem tih znanosti čovjek stvara progres u civilizaciji, ali progres jedino materije i svladavanja prirodnih sila. U svladavanju pak čovjeka nad samim sobom, nad onim nižim i slabijim stranama, nije čovječanstvo, i uza svu svoju veliku civilizaciju, ni za korak krenulo naprijed”.¹⁶ U društvu koje se sve više dekrizijalizira i udaljuje od kršćanskih vrednota Ivšić kao vjernik, razumije se, ističe kao jedini lijek i izlazak iz krize načelo: ”Natrag Kristu, natrag Evandjelju!”

Predavanje dr. Jurja Ščetinca o smjernicama socijalne obnove prema enciklikama “Rerum novarum” i “Quadragesimo anno” podsjeća na raščlambu stanja stvari u kapitalističkom društvenom i gospodarskom sustavu, te na socijalne nepravde i zla koja taj sustav generira i proizvodi. Ščetinec kao glavna zla ondašnjega kapitalističkog sustava ističe ove momente:

- uništivši stare korporacije u kojima su radnici ipak imali određenu zaštitu, gospodarski je liberalizam, budući da nije stvorio nikakve druge mehanizme zaštite radnika, radništvo ostavio bez ikakove zaštite;
- istisnuo je iz javnoga života i gospodarstva utjecaj religije, odnosno sekularizirao je društvo, te na time eliminirao i one moralne snage što ih implicira religija, a ograničavaju samovolju pojedinaca određujući prava i dužnosti svih stranaka u pojedinim međusobnim odnosima;
- pohlepa za materijalnim bogatstvom i lihva još više pojačavaju socijalne nepravde, gospodarsku nejednakost, raslojavanje društva i društvene antagonizme;
- nezaštićeni i neorganizirani radnici prepušteni su potpuno bez ikakove obrane nečovječnosti poslodavaca;

¹⁶ S današnjeg zrenika društvenih znanosti mogli bismo reći da Ivšić kritizira vrednote konzumerističkog društva, kulturno vjerovanje u linearni progres društva i jednosmjerni napredak pozitivnih znanosti, što su potporni stupovi onda dolazećih totalitarnih ideologija i na njima utemeljenih totalitarnih režima.

- koncentracija industrije i trgovine u rukama nekolicine kapitalista, daje im ne samo materijalna bogatstva nego i društvenopolitičku moć, te su na taj način nametnuli gotovo ropski jaram velikom mnoštvu osiromašenoog i obespravljenog preletarijata.

I dok Lav XIII. u svojoj enciklici “Rerum novarum” više raspravlja o “radničkom pitanju”, dotle se enciklika Pija XI. “Quadragesimo anno” više bavi općom obnovom društvenoga poretka. Želi li se reformirati društvo, potrebno je ponajprije *individualno načelo neograničene slobode vlasništva* zamijeniti *socijalnim načelom*, odnosno uz potvrdu privatnoga vlasništva isticati njegove socijalne funkcije. Suprotno od čistog *ekonomskog shvaćanja* rada, naglašena je njegova *personalistička dimenzija*, odnosno pravo radnika da od plaća mogu dostojno živjeti. Stoga se u enciklici “Quadragesimo anno” izričito govori o *pitanjima pravedne plaće* i ističe “da radniku treba davati plaću koja je dostatna za uzdržavanje njega samoga i njegove porodice; kod toga treba uzeti u obzir položaj poduzeća i poduzetnika; visina plaće mora se ravnati i po zahtjevima općeg blagostanja, jer je od velikog značenja za opće blagostanje, ako mogu i namještenici dio plaće, koji im ostaje nakon podmirenja nužnih troškova, spremiti i tako s vremenom doći do primjerenog imetka.”¹⁷ Šćetinec zaključuje da je potrebna reforma kako gospodarskog sustava i društvenih ustanova tako i ćudoredna obnova društva.

Bonifacije Perović pak u svom se predavanju o temi “Staleške organizacije -- osnov novog društvenog portka” tvrdi da je staleško organizranje potrebno svim slojevima društva. Kako tzv. višim slojevima društva, “koji moraju biti svjesni svoje velike dužnosti spram ostalih društvenih slojeva”, tako i seljacima i radnicima kako bi poboljšali svoj društveni status. Stanje i težak položaj radničke klase u društvu Perović opisuje teškim riječima: “...Radnici su koncentrirani kao vojska u gradovima i industrijskim centrima. Oni su kolektivizirani po bezimenom kapitalu, da postanu bezimeni, amorfn masa. Današnji moderni radnik je depersonaliziran, mehaniziran. On, radi bez radosti, bez interesa. Njega se ne tiče, uspijeva li poduzeće ili ne. Nema ni tog zadovoljstva da upotrijebi svoju inicijativu, on uopće ne smije niti da misli, on ima samo da kao mašina tačno izvrši dani mu posao. U njemu je ubijen onaj duševni i umni ćovjek --ličnost. Današnji radnik najćešće i ne pozna svojega gospodara, i svak mu je bliže nego li on. Moderni radnik nije u većem dijelu kvalificiran, on je obićni radnik, manual, on ide

¹⁷ S. VITKOVIĆ, *nav. dj.*, 291.

od tvornice do tvornice, često od države do države, redovito bez ikakve zaštite i prava. Nadodamo li mogućnost čestitoga obiteljskog života, dugotrajan rad, uposlenje žena i djece, slabe plaće, čestu besposlenost i trajnu bojazan od besposlenosti itd., tad razumijemo zašto se buni radnička svijest.”¹⁸ Samorazumljivo je pak da za tako nečovječan položaj radnika Perović optužuje kapitaliste, jer su oni gazili slobodu, čast i dostojanstvo čovjeka (osobe) u radniku. Nisu radnicima davali zasluženu plaću, nego su iz bezočno izrabljivali, a to je “u nebo vapijući grijeh”. Materijalna bijeda je, drži Perović, ishodišno mjesto prihvatanja materijalističkog svjetonazora radničke klase i njihove dekristijanizacije, odnosno njihove apostazije od Crkve. Stoga Lav XIII., da bi radnici uzmogli pošteno i dostojanstveno živjeti, traži “*ex iusitia naturali*” pravednu plaću za radnike.

Drugi hrvatski socijalni tjedan održan je u Zagrebu od 25. do 30. listopada 1937. godine. Tema skupa bila je: “*Obitelj u današnjem društvu*”. U odnosu na prethodni tjedan uvelike se povećao ne samo broj slušača nego i predavača tjedna. Među predavačima bila su čak trojica biskupa: zagrebački nadbiskup koadjutor, sub iure sucesionis Alojzije Stepinac, hvarski biskup Miho Pušić i križevački (grkokatolički) vladika Dionizije Njaradi. Predsjednik tjedna dr. Juraj Šćetinec održao je uvodno i završno predavanje, a među predavačima su bili ugledna imena ne samo svećenika i profesora, nego i zauzetih katoličkih svjetovnjaka, kulturnih i društvenih djelatnika. U završnoj rezoluciji na kraju tjedna upućuje se zamolba episkopatu da sljedeću godinu (1938.) proglasi godinom obitelji. Biskupi se, nadalje, mole da od nadležnih državnih vlasti zatraže da se provode sve zakonske odredbe i propise glede zaštite obitelji kao i njezinih prirodnih čudorednih, bioloških socijalnih, ekonomskih i odgojnih funkcija. Naročito se traži strogo provođenje propisa:

“a) glede zakonske zaštite obitelji od razorne propagande protiv obitelji, od pogubnog učinka pornografske štampe, nečudorednog djelovanja nekih poduzeća za zabavu i sl.;

b) glede suzbijanja pojava divljih brakova;

c) glede umjetnog pometnuća ploda;

¹⁸ Isto, str. 292.

d) glede nadležnosti kat. Crkve, da ona jedino i isključivo ima pravo izricati presude o postojanju ženidbene veze i zajednice, života brakova, koji su u kat. Crkvi sklopljeni, te da svom strogošću postupa protiv nezakonitoga razrješavanja ženidaba sklopljenih u katoličkoj Crkvi od strane drugih vjerskih zajednica.”¹⁹

Treći socijalni tjedan održan je, pod pokroviteljstvom novoga zagrebačkog nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca, također u Zagrebu od 23. do 29. listopada 1938., a predsjedao mu je također dr. Šćetinec. Prije početka zasjedanja primio je nadbiskup Stepinac brzojav državnoga tajnika Vatikana Pacellija (kasnije papa Pio XII.). U brzojavu se, uz uobičajene pozdrave i blagoslov, ističe izuzetna važnost socijalnog pitanja: “Nema pak nijednoga predmeta, koji bi žešće zaokupljao misli ljudi, no što je to socijalno pitanje”. Tema koja je obrađena na tjednu bila je “*Društveni poredak i društveni pokret*”. Na tjednu je održano 12 predavanja, dva nagovora (zagrebački nadbiskup Stepinac i senjski biskup Burić), a broj sudionika dosegnuo je preko 800 stalnih i stotinjak povremenih. U predavanjima je bilo govoro o društvenoj situaciji ondašnjega vremena, kritičkih osvrta na radikalne socijalne pokrete (ideologije!) kojima je cilj transformiranje i reformiranje društvenoga poretka. Govorilo se primjerice o individualizmu i liberalizmu, o kapitalizmu, marksizmu, nacional-socijalizmu i fašizmu, o staleškim i korporativnim organizacijama, o reformi društva prema kršćanskim socijalnim načelima. Prihvaćen je i *Statut hrvatskoga socijalnog tjedna* odobren od hrvatskog episkopata (21. siječnja 1939.). U zaključnom izlaganju dr. Šćetinec je naglasio: “Ovo golemo učešće svih slojeva naroda u radu Socijalnog tjedna dokaz je elementarne težnje hrvatskog naroda da hoće samo takav društveni poredak koji će se zasnivati na društvenoj pravednosti za sve slojeve naroda...”²⁰

Četvrti i posljedni Hrvatski socijalni tjedan odrađan je od 3. do 10. studenoga 1940. u Franjevačkoj dvorani na Kaptolu. Vrijeme je to u kojemu je dio Europe već zahvaćen vihorom rata, a u Hrvatskoj se događaju mnoge političke promjene -- sporazumaška vlada, banovina Hrvatska, društvena previranja... Za vrijeme održavanja tjedna umire glavi organizator, pokretač i prvi predsjednik Socijalnog tjedna dr. Juraj Šćetinec, a na njegovo mjesto izabran je dr. Velimir Deželić. Tema tjedna bila je: “*Briga za buduća*

¹⁹ Isto, 293.

²⁰ Isto, 292.

pokoljenja Hrvatske”. Pozdravni brzojav i poruku tjednu uputio je i Pio XII. i ban dr. Šubašić. Nadbiskup Stepinac pak apelira na bansku vlast “da svim silama spriječi ili zatre sve što bilo preko štampe, filma, a napose preko pobačaja zatire naše obitelji, našu mladež i dosljedno hrvatski narod”.²¹

Naročitu pozornost pobudilo je predavanje isusovca o Poglajena “Omladina i veliki pokreti današnjice”. Posebno je naglasio štetan utjecaj na mlade velikih (totalitarnih) ideologija marksizma, fašizma, nacional-socijalizam. Gotovo proročanski pak najavio je da će upravo one, i to ponajprije mlade, ukoliko ne korigiraju svoje totalitarne značajke i isključivosti, dovesti do zastrašujućih razočaranja. Na tjednu se još raspravljalo o životu i nazorima seoske i gradske mladeži i o odgojnim institucijama banovine Hrvatske.

Sudionici su se razišli s čvrstom nakanom da se svake sljedeće godine organizira Socijalni tjedan. Međutim, samo nekoliko mjeseci kasnije vihor rata proširio se i na našu domovinu. A vjetrovi rata okrenut će hrvatski narod i Katoličku Crkvu u Hrvata sasvim drugim smjerovima. Hrvatski narod u totalitarnu državnu tvorevinu, a Crkvu u njemu u ilegalu i sjenu sakristije.

Zaključak

U ovom panoramskom prikazu geneze i razvoja socijalnog katolicizma na našim prostorima nastojali smo istaknuti ključne momente u nastajanju, razvoju i tretiranju socijalnog, odnosno radničkoga pitanja u katoličkim krugovima. I to od Prvog katoličkog kongresa u Zagrebu 1900. pa do početka Drugoga svjetskoga rata. Od rezolucije o socijalnim pitanjima u kojoj se izričito kaže da ta pitanja u Hrvatskoj “još nisu toliko akutna” pa do redovitih održavanja *Socijalnih tjedana* u Zagrebu na kojima se govori o njihovoj vrlo velikoj aktualnosti i važnosti. U tom vremenskom periodu može se pratiti ne samo dinamika razvoja socijalnih problema u hrvatskome društvu, nego i *razvoj svijesti među hrvatskim, vjernicima, katolicima* o njegovoj važnosti i djelotvornom pokušaju njegova rješavanja. Uza svu složenost društvenih, ekonomskih i političkih problema u kojima se Hrvatska u tom vremenskom razdoblju nalazila, na vrata su kucala

²¹ Isto, 295.

i socijalna pitanja. U počecima sasvim tiho a kasnije sve jače i jače. Doduše, dok su u industrijaliziranim zemljama Europe radnička, socijalna pitanja već bila dosegнула svoj vrhunac oštih konfrontiranja i društvenih konflikata, dotle se u Hrvatskoj pod poimanjem socijalnih problema više govori o seljaštvu, obrtnicima pa i obiteljskim problemima, negoli o, sensu stricto, socijalnim tj. radničkim pitanjima. Takav tretman “socijalnih” pitanja govori, doduše, o zaostajanju Hrvatske za razvijenim zemljama Europe, ali i takav tretman govori da se *prekid* s tim svijetom i socijalnim aktualnostima u njemu nije dogodio.

Sažetak

Na prijelazu iz XIX. u XX. u Katoličkoj Crkvi, pa tako i Katoličkoj Crkvi u Hrvata, dolazi do snažnih i dinamičnih previranja, gibanja i pokreta. Nakon dužeg razdoblja povlačenja iz svijeta i s pozornice društvenih, socijalnih i kulturnih zbivanja i zauzimanja obranaškog stava, usljed mnogobrojnih frontalnih napadaja sekularizma, liberalizma, prosvjetiteljsva i prema Crkvi neprijateljski raspoloženih državnih sustava, Crkva ponovno započinje svoje otvaranje svijetu i preuzimanja aktivne uloge u društvenom, javnom i kulturnom životu. U svim razdobljima povijesti i u svim područjima društvenoga života, poglavito u onim dinamičnijim, turbulentnijim i burnijim susrećemo se s nekim pokretom ili pokretima kao glavnim nositeljima društvenih i(li) povijesnih zbivanja. Bilo je tako i s radničkim, socijalnim pokretom od njegova nastanka u industrijaliziranim zemljama Zapadne Europe, zemljama koje su već ranije izvele industrijsku revoluciju. U tom vremenskom kontekstu, ekstremne zaoštrenosti socijalnog (radničkog) pitanja, nastaje i prva enciklika posvećena socijalnom pitanju: *Rerum novarum* (1891.) Lava XIII. U Hrvatskoj pak, zbog zakašnjelosti u razvoju za ondašnjim industrijaliziranim zemljama, socijalno pitanje, pitanje radništva nije se tako drastično postavljalo. U zemlji je još tada ogromnu većinu pučanstva (80 %) činilo agrarno stanovništvo. Unatoč tome, socijalna pitanja, međuklasne razlike i suprotstavljenost bogatih i siromašnih slojeva su sve snažnije kucala na vrata hrvatskog društva. Prvi hrvatski katolički kongres (1900.) u svom je radu (peta tema) raspravljao o tom “gorućem pitanju” i posvetio mu jednu deklaraciju. U njoj se, međutim, izričito konstatira da to pitanje u Hrvatskoj još nije aktualno. U to je vrijeme Hrvatska agrarna zemlja i “socijalno” pitanje više se odnosilo na seljaštvo i obrtnike, o kojima deklaracija i govori, negoli, sensu stricto, na radnike. Nakon gomilanja društvenih, socijalnih i političkih tenzija u novoj državnoj tvorevini, među katolicima ponovno oživljuje interese za socijalni nauk Crkve i rješavanja vitalnih socijalnih pitanja. Tako su u Zagrebu pred Drugi svjetski rat redovito održavani Katolički socijalni tjedni.

Sažetak

Raslojavanjem srednjovjekovnog društvenog sustava, desakralizacijom i dekristijanizacijom društva, prelaskom iz agrarnog i manufakturnog načina proizvodnje na industrijski nastaje novo, moderno društvo koje, uz mogle dobre značajke, donosi i mnoge probleme. Poglavitom socijalno pitanje, odnosno pitanje radništva. Katolička Crkva svojom Socijalnom doktrinom pokušava smanjiti društvene tenzije i riješiti socijalna pitanja. Također i Katolička Crkva u Hrvata, u skladu sa socijalnim naukom Crkve te s hrvatskim društvenim, političkim, ekonomskim prilikama ondašnjega vremena, nastoji pomoći u rješavanju nastupajućih socijalnih problema.